

Socialdepartementet
103 33 Stockholm

2011-07-26

**Yttrande över betänkandet (SOU 2011:31) Staten som fastighetsägare
och hyresgäst. (S2011/3851/SFÖ)**

ICOMOS SWEDEN, den svenska nationalkommittén av International Council on Monuments and Sites, ICOMOS, vill framföra följande synpunkter med anledning av betänkandet. Den huvudprincip som föreslagits är att utgångspunkten för vilka fastigheter som staten skall äga skall gälla de som är särskilt betydelsefulla ur kulturhistoriskt synpunkt, som symboler eller för rikets säkerhet.

ICOMOS SWEDEN vill med detta yttrande tillföra ett omvärldsperspektiv och koncentrerar sig på frågan om den framtida förvaltningen av särskilt kulturhistoriskt betydelsefulla fastigheter.

Sammanfattning

ICOMOS SWEDEN stödjer utredningens förslag om att ur ett nationellt perspektiv särskilt kulturhistoriskt betydelsefulla fastigheter ägs av staten och att dessa normalt förvaltas av en myndighet, Statens fastighetsverk. ICOMOS vill betona nödvändigheten av internationella kontakter för att kunna göra relevanta jämförelser av bl a ekonomi och arbetssätt och för att utveckla kompetens och samarbete inte minst när det gäller levandegörande och utveckling av besöksmål.

ICOMOS SWEDEN anser att det finns en uppenbar risk i att avgränsningen av kulturbyggnader som skall förvaltas av Statens fastighetsverk blir för snäv. För att uppnå önskvärt resultat praktiskt och ekonomiskt bör förvaltningen inom en och samma juridiska fastighet **inte** splittras på flera huvudmän om inte särskilda skäl finns. Det krävs närvaro och engagemang och detta gäller såväl de praktiska frågorna som uthyrning och utveckling av besöksmål. För att kunna hålla samman anläggningar kan i enstaka fall undantag från principen om Statens fastighetsverk som förvaltare behöva göras.

ICOMOS SWEDEN anser att de bidrag till samhällsekonomin som de fastigheter som det är fråga om bidrar med underskattas medvetet eller omedvetet. Bred internationell forskning visar betydande samhällsvinster som inte går att räkna hem i fastighetskalkylen. Detta gäller inte minst på sikt med tanke på de unikt orörda miljöer som finns i Sverige.

ICOMOS instämmer i att den s k ”berättelsemodellen” är en bra grund för att allt framgent välja vilka fastigheter som staten ska äga som nationellt kulturarv men finner det anmärkningsvärt att inte kriteriet ”arkitektoniskt skapande i den internationella frontlinjen” utgör grund för en berättelse. Likaså är det högst angeläget att en möjlighet öppnas för att det statliga innehavet i speciella fall av kulturfastigheter ska kunna kompletteras med byggnader eller anläggningar från en annan ägare än staten.

Sammanhållen förvaltning av kulturhistoriskt betydelsefulla miljöer

ICOMOS SWEDEN stödjer utredningens förslag att särskilt betydelsefulla fastigheter förvaltas av en myndighet med särskild kompetens för detta ur ett nationellt kulturhistoriskt perspektiv. Detta är som framhålls i förslaget viktigt med tanke på den speciella kunskap som underhåll och i förekommande fall olika restaureringsåtgärder kräver. Skydd mot brand och åverkan förbises ofta som viktig del i detta. I sammanhanget förtjänar det att påpekas att krav på detta normalt inte finns med i skyddsföreskrifterna för byggnadsminnen. Minst lika viktig är den särskilda kompetens som behövs när det gäller att hantera olika hyresgästkrav i relation till de begränsningar som fastigheternas kulturhistoriska värde ger eller för att nå den positiva utveckling av levandegörandet av detta fastighetsbestånd som utredningen förutskickar. För att möjliggöra detta räcker sannolikt inte samarbete på lokal eller regional nivå. God kontakt med såväl nationella som internationella institutioner, företag och nätverk är en lika viktig förutsättning. Statens fastighetsverk bör självklart ha den bästa förutsättningen att klara av detta även om det kommer att kräva särskilda resurser särskilt i ett inledningsskede.

För snäv avgränsning av kulturfastigheter är en uppenbar risk

ICOMOS SWEDEN anser att det finns en uppenbar risk i att avgränsningen av vilka kulturbyggnader som ska förvaltas av Statens fastighetsverk blir för snäv. Detta understryks av att i utredningen begreppet fastighet inte används i dess juridiska betydelse, utan likaväl kan betyda enskilda byggnader eller grupper av byggnader oavsett om det i den juridiska fastigheten finns mark och flera andra byggnader. Tvärtom är det viktigt att utgå från statligt ägande av fastigheterna som helhet och i motsats till förslaget betrakta avvikelser från detta som undantag som särskilt måste övervägas. Skälen är flera.

Vid sidan av det grundläggande förvaltningsuppdraget är rätt kompetens för en god byggnadsvård en viktig förutsättning så att förvaltningen inte splittras på många huvudmän. Det krävs närvaro, engagemang och grepp också om miljön mellan husen för att såväl bevarande och utveckling av fastigheterna som ekonomin skall bli den bästa. För att levandegöra en särskilt betydelsefull byggnad behöver fastighetsförvaltaren ofta förfoga över dess helhetsmiljö. Också för att klara av att nyttiggöra den på annat sätt krävs flexibilitet och möjlighet till större grepp.

Miljöer av särskild vikt att hålla samman

Som ovan nämnts ser ICOMOS SWEDEN en uppenbar risk i att det av statens ägda beståndet av kulturfastigheter i allt för hög grad, om utredningens förslag får gälla, kommer att bestå av enstaka byggnader eller för snävt avgränsade bebyggelseområden. Att förstå en slottsanläggning från stormaktstiden utan omgivande jordbrukslandskap med bruksbyggnader, gårdar torp, vägar etc är mycket svårt om man på allvar vill att anläggningen ska motsvara och ge besökaren en bild av den berättelse som är skälet till att staten äger den. Samma gäller förstås alla typer av kulturhistoriskt betydelsefulla anläggningar vare sig vi talar om försvar, utbildning, kultur, industri eller dylikt. Vi frågar oss också varför inte kungsgårdsmarken alls nämns eller området väster om odlingsgränsen som ju i hög grad också är kulturfastigheter och till del världsarvet Lapponia.

För att av nämnda skäl kunna hålla samman anläggningar kan undantag från principen om Statens fastighetsverk som förvaltare behöva göras. I utredningen nämns marinbasen i världsarvet "Örlogstaden Karlskrona" som ett exempel där en lämplig lösning måste studeras vidare. De kulturhistoriskt mest värdefulla byggnaderna och anläggningarna utgör en integrerad del av marinbasen. Det kan också hävdas att dess fortsatta funktion som marinbas ökar dess kulturhistoriska värde. Samtidigt ger den skäl att ställa frågan om en förvaltare med större vana att foga in hyresgästkrav i en historisk kontext skulle kunnat hantera hyresgästkrav på nyttillskott på ett mer adekvat sätt.

Ekonomisk nytta av kulturfastigheter underskattad i Sverige

ICOMOS SWEDEN anser att utredningen underskattar det ekonomiska värdet för Sverige som nation som kulturfastigheter av den dignitet som det här är fråga om representerar. De bidrag till samhällsekonomin som de bidrar med underskattas medvetet eller omedvetet. Internationellt pågår betydande forskning som utifrån olika aspekter belyser samhällsnyttan, inte minst ekonomiskt. Breda studier pågår såväl inom oberoende universitet och forskningsinstitut som inom med Statens fastighetsverk jämförbara fastighetsförvaltare som National Trust och English Heritage i Storbritannien. ICOMOS har insyn i och deltar med sådan forskning i "International Committee on Economics".

Självklart kan, som utredningen också pekar på, betydligt mycket mer än idag göras för att tillvarata denna stora ekonomiska potential som ligger i de fastigheter som tillhör de yppersta på nationell nivå i Sverige att utvecklas som besöksmål. Kulturhistoriskt värdefulla byggnader och anläggningar lockar inte dock bara turister, utan även företag och attraktiv arbetskraft till dess närområde. De utgör ett socialt kitt och ger människor engagemang och inspiration.

ICOMOS SWEDEN vill dock särskilt poängtera vikten av att det, genom statligt ägande, säkerställs att det oskattbara värde som dessa kulturfastigheter äger inte förfuskas genom överutnyttjande. Vi få i vår iver att nå ut, berätta och finansiera inte glömma att vi i Sverige som en liten rest i det stora internationella sammanhanget äger en unik skatt i välbevarade autentiska miljöer särskilt interiört. Detta kommer, om det sköts väl, med tiden att bli allt mer uppenbart både för oss själva och för omvärlden och därmed en allt större tillgång,

Urvalsmetoden – berättelsemodellen

ICOMOS SWEDEN instämmer i att den s k "berättelsemodellen" är en bra grund för att allt framgent välja vilka fastigheter som staten ska äga som nationellt kulturarv, dvs kulturfastigheter med det allra yppersta nationella värdet. Betoningen av det immateriella värdet är pedagogiskt och intresseväckande och gör att syftet med det statliga ägandet blir tydligt. Samtidigt får detta grepp inte förta det värde som ligger i själva bebyggelsen, ett värde som beskrivs med ord som arkitektur, hantverk, autenticitet osv. Att det arkitektoniska värdet förfuskas för att bättre passa verksamheten i byggnaden är mer regel än undantag trots att vi vet att dagens verksamhetsbehov oftast snabbt ändras över tiden och att dagens ombyggnadsiver oftast inte är ekologiskt hållbar.

ICOMOS SWEDEN finner det anmärkningsvärt att inte kriteriet "arkitektoniskt skapande i den internationella frontlinjen" i sig utgör grund för en berättelse. Det må vara att den i vissa fall överlappar andra berättelser, som t ex världsarvet Drottningholm eller Stockholms slott. Ett självklart exempel på enastående arkitektur i frontlinjen är förvisso världsarvsarkitekten Gunnar Asplunds stadsbibliotek i Stockholm som bara var en hårsman från att byggas för med en stor kontorsbyggnad. Medvetandet om dess internationella betydelse hade inte nått vare sig beslutsfattare eller tjänstemän i Stockholm förrän ICOMOS agerade internationellt. Fallet är ett exempel på att det åtminstone i dagsläget alltför ofta inte räcker att förlita sig på den lagstiftning som finns.

Låt staten ta ansvar för nationella monument oavsett ägande

I tilläggsberättelsen ”Ekonomiskt liv och handelns förutsättningar” konstaterar fastighetsverket att möjligheten att illustrera de olika näringarna med statligt ägda fastigheter är bristfällig. Andra för den svenska nationens ansikte viktiga företeelser saknas helt, som ovan nämnda spjutspetsarkitektur. ICOMOS SWEDEN finner det högst angeläget att en möjlighet öppnas för att i speciella fall det statliga innehavet av kulturfastigheter ska kunna kompletteras med byggnader eller anläggningar som riskerar att skadas eller som behövs för helhetsbilden.

De byggnader och anläggningar som staten äger och som vi kallar ”nationellt kulturarv” utgör vårt ansikte utåt mot omvärlden. Också med den utgångspunkten är det viktigt att de ger en helhetsbild av vad som under tidens lopp åstadkommit i det svenska samhället oberoende av hur det hittills ägts.

Effektivitet i förvaltningen

ICOMOS SWEDEN ställer sig undrande till varför en annan statlig myndighet skall in och sammanställa nyckeltal. Varje professionell fastighetsägare använder nyckeltal för jämförbara fastigheter i sin styrning av verksamheten. Att jämföra de så speciella fastigheterna på nationell nivå skulle kräva ett orimligt antal parametrar och ändå inte ge tillräckligt underlag. Ett krav som däremot behöver ställas på fastighetsverket på grund av verksamhetens karaktär är att mycket långa planeringsscenarioer ska belysas och jämföras.

Slutord

ICOMOS SWEDEN stödjer utredningens förslag att ur ett nationellt perspektiv särskilt kulturhistoriskt betydelsefulla fastigheter ägs av staten och förvaltas av en myndighet, Statens fastighetsverk. Det är dock ICOMOS SWEDEN s bestämda mening att:

- vid överförandet av byggnader och mark man bör utgå från statligt ägande av hela den i juridisk mening aktuella fastigheten och i motsats till förslaget betrakta avvikelse från detta som undantag
- möjlighet till god kontakt och samarbete med internationella institutioner, företag och nätverk är nödvändigt för förvaltningen
- också de bidrag till samhällsekonomin som inte går att räkna hem för de aktuella fastigheterna uppmärksammas tydligare, de är en tillgång också ekonomiskt, inte en belastning.
- Sveriges i det stora internationella sammanhanget unika skatt av välbevarade autentiska interiörer ska uppmärksammas som tillgång för framtiden
- ”arkitektoniskt skapande i den internationella frontlinjen” ska utgöra grund för en egen berättelse
- möjlighet öppnas för att i speciella fall det statliga innehavet av kulturfastigheter skall kunna kompletteras med byggnader eller anläggningar från en annan ägare.

Kerstin Westerlund Bjurström
Ordförande ICOMOS SWEDEN

Kopia: Statens fastighetsverk, Riksantikvarieämbetet,

ICOMOS är en sammanslutning för yrkesverksamma inom kulturmiljösektorn. Dess uppgift är att tvärvetenskapligt och sektorsövergripande verka för att historiska minnesmärken, miljöer och kulturlandskap bevaras åt eftervärlden. ICOMOS är Unescos expertorgan för kultur- och miljöfrågor och för Världsarvskonventionen. ICOMOS finns i 110 länder.